

raadsvoorstel

onderwerp Voorstel tot instemming met procesvoorstel besluitvorming NGB en opdrachtverstrekking aan de GGD om het RIVM-rapport te vertalen naar de locatie NGB en de directe omgeving.

Datum B&W-besluit	18 oktober 2011	datum raadsvergadering	22 november 2011
nummer	135	portefeuillehouder	L. Litjens
agendapunt	12	behandeld door	Michael Bouwmans

Voorstel

Wij stellen uw raad voor in te stemmen met:

1. onderstaand procesvoorstel besluitvorming Nieuw Gemengd Bedrijf (NGB);
2. de brief aan de GGD, inhoudende opdrachtverstrekking om het RIVM-rapport te vertalen naar de locatie NGB en de directe omgeving, inclusief de omliggende kernen Grubbenvorst, Lottum, Melderslo en Horst, en de gemeente te adviseren over de vraag of de komst van het NGB tot zodanige gezondheidsrisico's leidt in de directe omgeving en de omliggende kernen, dat vestiging van het NGB niet verantwoord is.

Aanleiding

In juli 2010 stemde uw raad in om bij indiening van de aanvraag om bouwvergunning door het NGB de projectbesluitprocedure op te starten onder de voorwaarde dat, mochten de resultaten van de luchtmetingen, zoals die bij Grubbenvorst gaan plaatsvinden (permanent meetpunt) en/of de resultaten uit het RIVM-onderzoek daartoe aanleiding geven, de gemeente zich het recht voorbehoudt om de in gang gezette procedure af te breken en de bouwvergunning te weigeren. Inmiddels is de bouwvergunningsprocedure opgestart en is het RIVM-onderzoek afgerond. Het fijnstofmeetpunt is vanaf eind oktober operationeel. Dit alles is aanleiding om ons door een ter zake deskundig orgaan te laten adviseren hoe zich de conclusies uit het RIVM-rapport verhouden tot de komst van het NGB, zodat een weloverwogen besluit genomen kan worden over de in gang gezette bouwvergunningsprocedure.

Beoogd resultaat

Het verkrijgen van een gedegen gezondheidsadvies van de GGD, met als basis de vertaling van het RIVM-rapport naar de locatie NGB en de directe omgeving, inclusief de omliggende kernen Grubbenvorst, Lottum, Melderslo en Horst, waarbij het advies uitsluitsel dient te geven op de vraag of de komst van het NGB tot zodanige gezondheidsrisico's leidt in de directe omgeving en de omliggende kernen, dat vestiging van het NGB niet verantwoord is.

Argumenten

Van de GGD is een brief ontvangen waarin wij geïnformeerd worden over de uitkomsten van het landelijk onderzoek 'Mogelijke effecten van intensieve veehouderij op de gezondheid van omwonenden'. Dit betreft het RIVM-rapport, dat op 21 juni 2011 is uitgebracht. Minister Schippers van VWS onderschrijft de conclusies van het onderzoek en heeft de Gezondheidsraad om advies gevraagd voor de ontwikkeling van een beoordelingskader. N.a.v. de resultaten van het onderzoek en de reactie daarop van de minister doet de GGD ons een aantal concrete aanbevelingen. Korthedshalve wordt verwezen naar de als bijlage bijgevoegde brief van de GGD, die is opgesteld in samenspraak met de Brabantse GGD'en.

Advies op maat

In de brief geeft de GGD aan dat zij de gemeente al in een vroeg stadium van het proces kan adviseren hoe het aspect gezondheid mee te nemen in het kader van vergunningverlening en handhaving. Daarnaast kunnen zij ook pro-actief meedenken over in hoeverre het belang gezondheid bijvoorbeeld in het kader van de belangenafweging van ruimtelijke besluiten of bij het vaststellen van bestemmingsplannen voldoende is meegenomen. Naast een individuele toetsing van milieufactoren van een bedrijf is ook een totaalbeoordeling van milieu-, hinder- en risicofactoren in het gebied belangrijk. Dat kan bijvoorbeeld met een gezondheidseffect-screening (GES), aldus de GGD.

NGB – LOG Witveldweg

De GGD heeft in 2009 al een onderzoek gedaan naar de gezondheidseffecten van het NGB op de omgeving. Het rapport is in september 2009 gepresenteerd. Vervolgens is het onderzoeksrapport, alsmede een samenvatting daarvan, o.a. aan uw raad, de provincie en de fractievoorzitters van de Tweede Kamer aangeboden. In maart 2010 is het rapport door de GGD aan de commissie Ruimte toegelicht. De commissie adviseerde om de GGD een vervolgoopdracht te geven om een aanvullend onderzoek te doen waarin ondermeer de gezondheidseffecten van het gehele LOG in beeld gebracht worden. Op advies van ons college heeft uw raad in juli 2010 besloten hiervan af te zien en aan te sluiten bij het toen net opgestarte RIVM-onderzoek. Tevens stemde uw raad in om bij indiening van de aanvraag om bouwvergunning door het NGB de projectbesluitprocedure op te starten onder de volgende voorwaarde:

- Mochten de resultaten van de luchtmetingen, zoals die bij Grubbenvorst gaan plaatsvinden (permanent meetpunt) en / of de resultaten uit het RIVM-onderzoek daartoe aanleiding geven, dan behoudt de gemeente zich het recht voor om de in gang gezette procedure af te breken en de bouwvergunning te weigeren.

Nu het RIVM-onderzoek er ligt en de projectbesluitprocedure voor het NGB is opgestart (ontwerp-projectbesluiten en ontwerp-bouwvergunningen hebben inmiddels ter inzage gelegen; hiertegen zijn zienswijzen ingediend), is het in het kader van een zorgvuldige afweging van belang in te gaan op het aanbod van de GGD om ons te adviseren t.a.v. het aspect gezondheid in relatie tot de vergunningaanvragen van het NGB, een en ander tegen het licht van het RIVM-rapport. Hiertoe wordt voorgesteld een concrete opdracht aan de GGD te verstrekken. Uitgangspunt hierbij is een lokale vertaling door de GGD van het RIVM-rapport naar de locatie NGB en de directe omgeving, inclusief de omliggende kernen Grubbenvorst, Lottum, Melderslo en Horst. Het uit te brengen advies dient antwoord te geven op de vraag of de komst van het NGB tot zodanige gezondheidsrisico's leidt in de directe omgeving en de omliggende kernen, dat vestiging van het NGB niet verantwoord is. De GGD dient hierbij op basis van de huidige inzichten op het gebied van de volksgezondheid te toetsen, met inachtneming van alle kennis die nu voorhanden is. Uiteindelijk moet dit leiden tot een advies op basis waarvan

ons college en uw raad een standpunt kunnen bepalen met betrekking tot het al dan niet doorzetten van de vergunningsprocedure voor het NGB. Vanwege de gevoeligheid van dit onderwerp hebben wij het te doorlopen proces in beeld gebracht en stellen wij uw raad voor om in te stemmen met:

- de opdrachtverstrekking aan de GGD;
- het vervolgproces.

Voor de helderheid is e.e.a. hierna in een procesvoorstel weergegeven.

Procesvoorstel

- Opstellen concept-opdrachtverstrekking aan de GGD.
- De concept-opdrachtverstrekking via het college laten accorderen door de raad (22-11-2011).
- Opdracht aan de GGD versturen.
- Nadat de GGD een concept-advies heeft uitgebracht, een avond voor de raad en belangstellenden organiseren waarbij de GGD het concept-advies presenteert en nader toelicht.
- Met inachtneming van de inbreng tijdens deze avond maakt de GGD het advies definitief.
- Dit definitieve advies via het college aanbieden aan de raad.
- Aan de hand van dit advies, en de resultaten van de metingen van het aan de Hoogheide te Lottum ingerichte fijnstofmeetpunt, zal het college en daaropvolgend de raad bepalen of de in gang gezette projectbesluit- en bouwvergunningsprocedure voor het NGB kan worden voortgezet.
- Mocht tot weigering van de bouwvergunningen worden besloten dan vindt er ook geen levering van de grond plaats. In de met het NGB gesloten koopovereenkomst is namelijk vastgelegd dat de akte van levering zal worden gepasseerd uiterlijk binnen zes maanden nadat de, ter zake de op het verkochte te realiseren bebouwing, benodigde vergunningen en toestemmingen op de voorgeschreven wijze aan Kuijpers en de BEM bekend zijn gemaakt.
- Het procesvoorstel op 22-11-2011 door de raad laten accorderen.

Met dit procesvoorstel wordt tegemoetgekomen aan de toezeggingen in uw raad van 5 juli 2011, nr. 2011.63 en 13 september 2011, nr. 2011.75, dat er een voorstel naar de raad komt over de resultaten van het RIVM- en MER-onderzoek en de gevolgen daarvan voor het gemeentelijk beleid (lokale vertaling).

In het procesvoorstel zijn nog niet alle termijnen opgenomen, omdat op dit moment niet duidelijk is hoelang de GGD nodig heeft om advies uit te brengen. Zodra deze duidelijkheid er is, zullen wij u hiervan via een raadsinformatiebrief in kennis stellen.

Fijnstofmeetpunt

Tevens dient bij de uiteindelijke besluitvorming betrokken te worden de eerste resultaten van de metingen van het aan de Hoogheide in te richten fijnstofmeetpunt. Dit meetpunt zal eind oktober operationeel zijn. Vanaf dat moment worden de metingen gestart. Volgens de deskundige van het bureau HMAO (Handhaving Monitoring Advies en Onderzoek) van de provincie is voor PM 10 een meetperiode van 3 maanden een betrouwbare indicator als deze geëxtrapoleerd en vervolgens gecorrigeerd wordt met ongevalideerde PM 10 data van andere meetstations uit een vergelijkbare omgeving. Rekening houdend met een uitwerktijd van 14 dagen voor de data zou dit betekenen dat de resultaten medio februari 2012 beschikbaar zijn.

De onzekere factor in het vertalen van de metingen naar een jaargemiddelde is het weer tijdens de meetperiode. Daarom wordt de bovengenoemde correctie uitgevoerd. Indien de meetperiode langer duurt, komen voor de meetgegevens van de RIVM-stations ook gevalideerde data beschikbaar en kunnen die vervolgens gebruikt

worden voor een update van de geëxtrapoleerde jaargegevens. Tevens zijn er dan voor onze metingen aan de Hoogheide meer gegevens bekend, samen met een nieuwe reeks actuele ongevalideerde gegevens van de website van de RIVM-stations, waardoor de gegevens steeds betrouwbaarder worden.

Mochten de resultaten van de fijnstofmeting daartoe aanleiding geven dan is ons college bevoegd de in gang gezette procedure af te breken en de bouwvergunningen voor het NGB te weigeren.

Projectbesluit/bouwvergunningsprocedure NGB in relatie tot de milieuvergunningsprocedure

De gemeente is het bevoegde gezag t.a.v. de bouwvergunning, de provincie is dat t.a.v. de milieuvergunning. Aangezien zowel de bouw- als de milieuvergunningaanvragen zijn ingediend vóór de inwerkingtreding van de Wabo (1-10-2010), zijn de Wet ruimtelijke ordening, de Woningwet en de Wet milieubeheer van toepassing. Coördinatieartikel 52 van de Woningwet bepaalt, dat de bouwvergunning pas mag worden verleend:

- nádat de ontwerp-beschikking milieuvergunning ter inzage heeft gelegen en er geen zienswijzen zijn ingediend;
- of indien 6 weken zijn verstreken na de dag waarop een exemplaar van de milieuvergunning ter inzage is gelegd;
- of binnen die termijn een verzoek om voorlopige voorziening is gedaan en op dat verzoek is beslist.

Tot die tijd dient de beslissing op de bouwvergunning te worden aangehouden.

Dit betekent dat wij de bouwvergunningen pas kunnen verlenen nádat de Raad van State uitspraak heeft gedaan over het verzoek om voorlopige voorziening tegen de door de provincie verleende milieuvergunningen voor het NGB.

Om de bouwvergunningen te kunnen verlenen is het noodzakelijk dat besloten wordt om het bestemmingsplan buiten toepassing te laten. Voor het NGB is in het geldende bestemmingsplan namelijk nog geen agrarisch bouwblok opgenomen. De projectbesluitprocedure biedt daartoe de mogelijkheid. Voordat een besluit genomen wordt over het buiten toepassing laten van het bestemmingsplan en het verlenen van de bouwvergunningen, zal door uw raad besloten moeten zijn, dat de komst van het NGB niet tot zodanige gezondheidsrisico's leidt in de directe omgeving en de omliggende kernen, dat vestiging van het NGB niet verantwoord is en mogen de resultaten van de fijnstofmeting daartoe ook geen aanleiding geven.

In tijd weggezet:

Naar verwachting zal de provincie in november de ontwerp-beschikkingen publiceren en 6 weken ter inzage leggen. Einde termijn: januari 2012. Vervolgens dient de provincie een besluit te nemen over de ingediende zienswijzen. Indien deze ongegrond worden verklaard, zullen Gedeputeerde Staten omstreeks april 2012 de milieuvergunningen verlenen. Vervolgens dienen deze gepubliceerd en 6 weken ter inzage gelegd te worden. De terinzagelegging duurt tot ca. juni 2012. Gedurende deze termijn kunnen belanghebbenden beroep instellen bij de Raad van State en tevens een voorlopige voorziening vragen. Hierna zal de Raad van State een zitting beleggen om de voorlopige voorziening te behandelen. Het is moeilijk in te schatten hoeveel tijd hiermee gemoeid is. Dat is mede afhankelijk van het spoedeisend karakter van het verzoek en de drukte bij de Raad van State. Na de zitting duurt het (zonder verdaging) nog 6 weken voordat de Raad van State uitspraak doet. Het wordt dus in elk geval najaar 2012 voordat hierover duidelijkheid is. Pas wanneer de Raad van State uitspraak heeft gedaan, kunnen de bouwvergunningen worden verleend. Zoals hiervoor is aangegeven dient voorafgaande aan het nemen van een besluit op de aanvragen om bouwvergunning en het buiten toepassing

laten van het geldende bestemmingsplan (projectbesluitprocedure) het gezondheidsdebat in de raad gevoerd te worden en dienen de fijnstofmeetresultaten geen aanleiding te geven om de vestiging van het NGB geen doorgang te laten vinden.

Samengevat:

Pas wanneer, met inachtneming van het advies van de GGD en de resultaten van de fijnstofmeting, tot de conclusie wordt gekomen:

- dat de komst van het NGB niet tot zodanige gezondheidsrisico's leidt in de directe omgeving en de omliggende kernen, dat vestiging van het NGB niet verantwoord is (bevoegdheid college en raad);
- dat de resultaten uit de fijnstofmeting geen aanleiding geven om de in gang gezette procedure af te breken en de bouwvergunningen voor het NGB te weigeren (bevoegdheid college);
- en nadat de Raad van State uitspraak heeft gedaan over de gevraagde voorlopige voorziening tegen de verleende milieuvergunningen voor het NGB,

kan besloten worden tot het buiten toepassing laten van het geldende bestemmingsplan en het verlenen van de bouwvergunningen voor het NGB. Aangezien uw raad heeft besloten om de projectbesluitprocedure te delegeren aan ons college, ligt de uiteindelijke beslissingsbevoegdheid hierover bij ons college.

Financiële consequenties

Eventueel door de GGD in rekening te brengen advieskosten zullen ten laste van de exploitatie LOG Witveldweg worden gebracht.

Vervolgtraject / communicatie

Nadat uw raad heeft ingestemd met het procesvoorstel besluitvorming NGB en de conceptbrief aan de GGD zal de brief worden verzonden, waarbij aan de GGD opdracht wordt verstrekt om het RIVM-rapport te vertalen naar lokale omstandigheid en de gemeente te adviseren over de vraag of de komst van het NGB tot zodanige gezondheidsrisico's leidt in de directe omgeving en de omliggende kernen, dat vestiging van het NGB niet verantwoord is.

Met het cluster Communicatie & Voorlichting zal het vervolgtraject uiterst zorgvuldig worden voorbereid. Met name zullen zij betrokken worden bij de organisatie van de avond voor uw raad en belangstellenden waarbij de GGD het concept-advies presenteert en nader uitlegt.

Burgemeester en wethouders van Horst aan de Maas,

De burgemeester,

De secretaris,

ir. C.H.C. van Rooij

mr. drs. A.P.M. ter Voert

Bijlagen

- Brief GGD Limburg-Noord.
- Concept-opdrachtverstrekking aan de GGD.
- De in het RIVM-rapport d.d. 21 juni 2011 opgenomen samenvatting.
- Aanbiedingsbrief RIVM-rapport van minister Schippers aan de voorzitter Tweede Kamer d.d. 21-6-2011.

raadsbesluit

Bijlage van gemeenteblad 2011, no. 135.

De raad van de gemeente Horst aan de Maas;

gezien het voorstel van burgemeester en wethouders van 18 oktober 2011, gemeenteblad 2011, no. 135;

gelet op het bepaalde in de Gemeentewet;

b e s l u i t :

1. in te stemmen met het procesvoorstel besluitvorming Nieuw Gemengd Bedrijf (NGB);
2. in te stemmen met de brief aan de GGD, inhoudende opdrachtverstrekking om het RIVM-rapport te vertalen naar de locatie NGB en de directe omgeving, inclusief de omliggende kernen Grubbenvorst, Lottum, Melderslo en Horst, en de gemeente te adviseren over de vraag of de komst van het NGB tot zodanige gezondheidsrisico's leidt in de directe omgeving en de omliggende kernen, dat vestiging van het NGB niet verantwoord is.

Aldus besloten in de openbare vergadering van 22 november 2011.

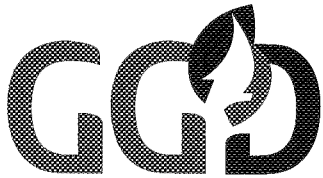
De raad voornoemd,

De voorzitter,

De griffier,

ir. C.H.C. van Rooij

mr. R.J.M. Poels

Limburg-Noord

Bezoekadres
Kantoor Venlo:
Drie Decembersingel 50

Colleges van Burgemeester en Wethouders
van de gemeenten in de regio Limburg-Noord

Gemeente Horst a.d. Maas	
Reg. nr.	
11/00740851	
Ingekomen - 3 AUG 2011	
Afd. Ro	Afgedaan.

datum:	1 augustus 2011	uw kenmerk:	-
bijlage(n):	-	ons kenmerk:	mm/al/11/3393
onderwerp:	informatie over landelijk onderzoek gezondheidsrisico's van intensieve veehouderij		

Geacht college,

Graag informeer ik u over de uitkomsten van het landelijk onderzoek 'Mogelijke effecten van intensieve veehouderij op de gezondheid van omwonenden'.

Het onderzoek, waarvan de resultaten eind juni zijn gepubliceerd, levert een eerste, belangrijke bijdrage aan de nog ontbrekende kennis over de gezondheidsrisico's van de aanwezigheid van intensieve veehouderij in de lokale leefomgeving. Het geeft een beeld van de niveaus van blootstelling aan fijn stof, endotoxinen en micro-organismen in de lokale omgeving van veehouderijen en de mogelijke gezondheidsproblemen, die gemeld en geregistreerd zijn bij huisartsen.

Minister Schippers van VWS onderschrijft de conclusies van het onderzoek en vraagt de Gezondheidsraad om advies voor de ontwikkeling van een beoordelingskader.

Naar aanleiding van de resultaten van het onderzoek en de reactie daarop van de minister van VWS willen wij u een aantal concrete aanbevelingen doen.

Wij participeren vanuit de gezondheidkundige invalshoek (milieu en infectieziekten) in het initiatief van de Provincie Limburg en de Limburgse Land- en Tuinbouwbond (LLTB) dat is gericht op een duurzame veehouderij.

Uitkomsten onderzoek

Samenstelling van de lucht is anders

Rond intensieve veehouderijbedrijven is de lucht anders van samenstelling dan elders.

De onderzoekers vinden verhoogde concentraties aan fijn stof, met daarin vooral bepaalde micro-organismen en endotoxinen (stoffen die voorkomen in de celwand van sommige bacteriën). Deze blootstelling werd gerelateerd aan de gezondheid van omwonenden zoals die bij hun huisarts bekend is.

Algemene gezondheid van omwonenden bij intensieve veehouderij is niet anders

De algemene gezondheid van omwonenden van intensieve veehouderijen verschilt weinig met die van de controlegroep (plattelandsbevolking met beduidend minder intensieve veehouderij in de buurt). Wel zijn voor enkele aandoeningen, zoals Q-koorts, longontsteking en astma duidelijke verschillen aan te wijzen.

Meer Q-koorts, meer longontsteking maar minder astma

Rond geitenbedrijven komt duidelijk meer humane Q-koorts voor. In de nabijheid van pluimvee- en geitenbedrijven is bovendien bij significant meer mensen longontsteking geregistreerd dan in de controlegroep. Opmerkelijk genoeg komen astma, COPD, hooikoorts en infecties aan de bovenste luchtwegen in de omgeving van intensieve veehouderijen juist iets minder vaak voor dan elders. Een verklaring hiervoor is nog niet gevonden. Bij omwonenden van intensieve veehouderijen die astma of COPD hebben, worden wel meer complicaties of infecties aan de bovenste luchtwegen gezien.

Op basis van deze uitkomsten doen wij de volgende aanbevelingen.

Gezondheidsadvies bij vergunningverlening en ontwikkeling beoordelingskader

Gezondheid dient bij beleids- en planontwikkeling ten aanzien van intensieve veehouderij een duidelijke plaats te krijgen. De onderzoeksresultaten onderschrijven dit standpunt. Wij ondersteunen de aanbeveling van de onderzoekers om landelijk een beoordelingskader voor de blootstelling aan verschillende micro-organismen te ontwikkelen of daarvoor nader advies te vragen bij de Gezondheidsraad. Dit betekent volgens ons echter ook dat op lokaal niveau, zeker daar waar sprake is van complexe probleemsituaties, meer gegevens verzameld zullen moeten worden. Dit geldt zowel met betrekking tot blootstelling als tot gezondheid.

Nader onderzoek naar gezondheidseffecten

Daarnaast zijn de aanbevelingen in het IRAS-rapport ten aanzien van het nader onderzoeken van complicaties bij mensen met astma of COPD die in de nabijheid wonen van veehouderijbedrijven belangrijk om gericht preventieve maatregelen te kunnen nemen. Wij ondersteunen deze aanbevelingen.

Bevorderen afwaartse beweging, afstand tot woonkernen vergroten

In afwachting van verder onderzoek achten wij het ook nu al van belang om maatregelen gericht op vermindering van de blootstelling door te voeren. Deze maatregelen dienen zich te richten op het beperken van de uitstoot van fijn stof en micro-organismen op veehouderijbedrijven, en het verplaatsen van bedrijven weg bij dorpskernen en kleine buurtgemeenschappen, dat wil zeggen het versneld doorvoeren van de afwaartse beweging. Wij wijzen hierbij ook op de gezamenlijke verantwoordelijkheid van gemeenten en veehouderijsector zelf. De resultaten van het onderzoek suggereren een straal van circa 250-1000 meter waarbinnen verhoogde concentraties van endotoxinen en MRSA meetbaar zijn. De Q-koortsbacterie is tot een veel grotere afstand gemeten. Een exact afstandscriterium kan op grond van het onderzoek niet geformuleerd worden en verdient nadere uitwerking. Veel belangrijker daarbij zijn de eerder genoemde maatregelen op de bedrijven zelf.

Surveillance

De aanbeveling van de onderzoekers om surveillancenetwerken op te zetten op grond van uitgebreidere registratie van laboratorium- en onderzoeksgegevens in de humane en veterinaire sector onderschrijven wij volledig.

De GGD'en in Brabant hebben hierin al een eerste stap genomen door te participeren in het Brabants Kennisnetwerk Zoönosen. Dit is een netwerk van onder andere humane en veterinaire artsen die informatie over zoönosen uitwisselen.

Wat kan de GGD voor u betekenen

Advies op maat

Wij kunnen u al in een vroeg stadium van het proces adviseren hoe het aspect gezondheid mee te nemen in het kader van vergunningverlening en handhaving. Daarnaast kunnen wij ook pro-actief meedenken over in hoeverre het belang gezondheid bijvoorbeeld in het kader van de belangenafweging van ruimtelijke besluiten of bij het vaststellen van bestemmingsplannen

voldoende is meegenomen. Naast een individuele toetsing van milieufactoren van een bedrijf is ook een totaalbeoordeling van milieu-, hinder- en risicofactoren in het gebied belangrijk. Dit kan bijvoorbeeld met een Gezondheidseffectscreening (GES).

Aandacht voor de beleving van omwonenden

Door het uitvoeren van een klachtenanalyse wordt duidelijk wat mensen als hinderlijk ervaren. De geurbelasting is te verlagen door maatregelen, zoals de inzet en het effectieve gebruik van luchtwassers. Daarnaast is het belangrijk om steeds open en actief te communiceren met omwonenden over de volksgezondheidsaspecten, naast de dierwelzijns- en milieuaspecten.

Deze brief is opgesteld in samenspraak met de Brabantse GGD'en.

Ik hoop dat ik u met deze brief, die opgesteld is in samenspraak met de Brabantse GGD'en, voldoende heb geïnformeerd over de uitkomsten van het landelijk onderzoek en het belang van additionele maatregelen.

Voor de rapportage over het onderzoek kan ik verwijzen naar onze website www.ggdlimburgnoord.nl/milieu - zie: *intensieve veehouderij*.

Met vriendelijke groet,

drs. F.G. de Jong MBA
directeur GGD / GHOR Limburg-Noord

i.a.a.:

- Provincie Limburg, College van GS, t.a.v. de heer P. van der Broeck
- Provincie Limburg, t.a.v. mevrouw L. Cerfontaine-Lardinois

CONCEPT

GGD Limburg-Noord
T.a.v. de heer drs. F.G. de Jong
Drie Decembersingel 50
5921 AC VENLO

datum: 14 oktober 2011
uw brief van: 1 augustus 2011
doorkiesnr.: (077) 477 94 53
bijlage: 1

ons kenmerk: 11/00
uw kenmerk: mm/al/11/3393
behandeld door: Michael Bouwmans
onderwerp: Opdracht advisering over NGB en voorontwerp bestemmingsplan LOG Witveldweg in relatie tot het RIVM-rapport.

Geachte heer De Jong,

Bij brief van 1 augustus 2011 heeft u ons geïnformeerd over de uitkomsten van het landelijk onderzoek 'Mogelijke effecten van intensieve veehouderij op de gezondheid van omwonenden'. In uw brief geeft u aan wat de GGD voor de gemeenten kan betekenen in relatie tot de uitkomsten van het RIVM-onderzoek. Uw brief hebben wij als bijlage bijgevoegd.

Momenteel zijn wij bezig met de ontwikkeling van het landbouwontwikkelingsgebied (LOG) Witveldweg. Ten behoeve van de vestiging van het Nieuw Gemengd Bedrijf (NGB) in dit LOG zijn in 2010 aanvragen om een bouw- en milieuvergunning bij de gemeente respectievelijk de provincie ingediend.

U heeft in 2009 reeds een onderzoek gedaan naar de gezondheidseffecten van het NGB op de omgeving. Contactpersoon was destijds mevrouw M. Meijerink. Het rapport is in september 2009 gepresenteerd en o.a. aan de raad en de provincie aangeboden. In maart 2010 is het rapport door de GGD aan de commissie Ruimte toegelicht. De commissie adviseerde om de GGD een vervolgoopdracht te geven om een aanvullend onderzoek te doen waarin ondermeer de gezondheidseffecten van het gehele LOG in beeld gebracht worden. Op advies van ons college heeft de raad in juli 2010 besloten hiervan af te zien en aan te sluiten bij het toen net opgestarte RIVM-onderzoek. Tevens stemde de raad in om bij indiening door het NGB van de aanvraag om bouwvergunning de projectbesluitprocedure op te starten onder de volgende voorwaarde:

- Mochten de resultaten van de luchtmetingen, zoals die bij Grubbenvorst gaan plaatsvinden (permanent meetpunt) en/of de resultaten uit het RIVM-onderzoek daartoe aanleiding geven, dan behoudt de gemeente zich het recht voor om de in gang gezette procedure af te breken en de bouwvergunning te weigeren.

Nu het RIVM-rapport er ligt, de projectbesluitprocedure voor het NGB is opgestart en het fijnstofmeetpunt vanaf eind oktober operationeel is, willen wij in het kader van een zorgvuldige afweging graag ingaan op uw aanbod om ons te adviseren t.a.v. het aspect gezondheid in relatie tot de vergunningaanvragen van het NGB, een en ander tegen het licht van het RIVM-rapport. Wij geven u bij deze dan ook opdracht tot het uitbrengen van advies. Uitgangspunt hierbij is een vertaling door u van het RIVM-rapport naar de locatie NGB en de directe omgeving, inclusief de omliggende kernen Grubbenvorst, Lottum, Melderslo en Horst. Uw advies dient antwoord te geven

op de vraag of de komst van het NGB tot zodanige gezondheidsrisico's leidt in de directe omgeving en de omliggende kernen, dat vestiging van het NGB niet verantwoord is. U dient hierbij op basis van de huidige inzichten op het gebied van de volksgezondheid te toetsen, met inachtneming van alle kennis die nu voorhanden is. Uiteindelijk moet dit leiden tot een advies op basis waarvan wij ons standpunt kunnen bepalen met betrekking tot het al dan niet voortzetten van de vergunningsprocedure voor het NGB. Vanwege de gevoeligheid van dit onderwerp hebben wij deze opdrachtverstrekking en het te doorlopen proces op 22 november 2011 door de gemeenteraad laten accorderen. Voor de helderheid treft u onderstaand het proces aan.

Proces

- Opdrachtverstrekking aan de GGD.
- Nadat de GGD een concept-advies heeft uitgebracht, een avond voor de raad en belangstellenden organiseren waarbij de GGD het concept-advies presenteert en nader toelicht.
- Met inachtneming van de inbreng tijdens deze avond maakt de GGD het advies definitief.
- Dit definitieve advies via het college aanbieden aan de raad.
- Aan de hand van dit advies, en de resultaten van de metingen van het aan de Hoogheide te Lottum ingerichte fijnstofmeetpunt, zal het college en daaropvolgend de raad bepalen of de in gang gezette projectbesluit- en bouwvergunningsprocedure voor het NGB kan worden voortgezet.

Gemeentelijk contactpersoon is projectleider Michael Bouwmans. Voor vragen kunt u bij hem terecht. De heer Bouwmans is telefonisch te bereiken onder nummer (077) 4779453 of mobiel 06 – 20397795.

E-mail: m.bouwmans@horstaandemaas.nl

Hoogachtend,

Burgemeester en wethouders van Horst aan de Maas,

De burgemeester,

De secretaris,

ir. C.H.C. van Rooij

mr. drs. A.P.M. ter Voert

Samenvatting

Deze rapportage

In dit rapport wordt ingegaan op de mogelijke relatie tussen de nabijheid van intensieve-veehouderijbedrijven en de gezondheid van omwonenden. Onder intensieve veehouderij wordt verstaan een niet grondgebonden agrarisch bedrijf voor het houden van vee en pluimvee, zelfstandig of als nevenactiviteit. Voor de omvang van een bedrijf is geen ondergrens gehanteerd. Wel is bekeken of de aanwezigheid van zeer grote bedrijven (zogenaamde megastallen) sterker met gezondheidseffecten zijn geassocieerd. Om deze mogelijke relatie te analyseren is onderzoek gedaan in het oosten van de provincie Noord-Brabant en het noorden van de provincie Limburg.

Aanleiding en doelstellingen

Achtergrond. Sinds enige jaren staat de intensieve-veehouderij in de belangstelling. Daarbij staan de gezondheid van de dieren (waarop hier verder niet wordt ingegaan) en van de omwonenden centraal. Klachten van omwonenden worden in verband gebracht met de veehouderij; niet alleen door henzelf, maar ook door hun artsen, vooral huisartsen, en door vertegenwoordigers in gemeente- of dorpsraad. De medisch milieukundig adviseur van de GGD Brabant & Zeeland heeft deze problematiek onder de aandacht gebracht van de overheid. Op dat moment speelde in de regio het begin van de Q-koortsepidemie, waren uitbraken van MKZ en vogelgriep nog niet vergeten en was bekend dat veel dieren in verschillende typen veehouderijen drager bleken te zijn van een nieuwe, specifiek bij veedieren voorkomende *MRSA*-stam.

De Ministeries van Volksgezondheid (VWS) en van Landbouw (tegenwoordig EL&I) gaven in september 2009 opdracht aan het IRAS (Institute for Risk Assessment Studies) bij de Universiteit van Utrecht, het NIVEL (Nederlands instituut voor onderzoek van de gezondheidszorg) in Utrecht en het RIVM in Bilthoven om onderzoek te doen naar de mogelijke relatie tussen intensieve-veehouderij en de gezondheid van omwonenden.

Literatuurstudie. Er bleek zeer weinig literatuur te zijn over een mogelijke relatie tussen intensieve-veehouderij en de gevolgen voor de gezondheid van het wonen in de nabijheid daarvan. In Nederland zijn meerdere literatuurstudies uitgevoerd. In het buitenland is veel onderzoek gedaan naar effecten op de gezondheid van boeren en hun families en

werknemers, maar zelden naar effecten op de gezondheid van omwonenden. En als er al onderzoek werd gedaan, dan zijn de resultaten moeilijk over te brengen naar de Nederlandse situatie, met name omdat de afstand tussen intensieve-veehouderij en woningen elders – bijvoorbeeld in de Verenigde Staten – meestal veel groter is en er ook sprake is van relatief open en zeer grote bedrijven. Eerder onderzoek heeft wel duidelijk aangetoond dat de veehouderij in belangrijke mate bijdraagt aan de hoeveelheid fijnstof in de omgeving. Dit stof is vooral afkomstig uit stallen met pluimvee of met varkens. In buitenlandse studies zijn in de omgeving van varkens- en melkveebedrijven verhoogde concentraties van endotoxinen geconstateerd. Endotoxine is een stof die voorkomt in de celwand van bepaalde bacteriën, zogenaamde Gram-negatieve bacteriën; inademing van endotoxinen kan leiden tot ontstekingen van de luchtwegen. In de omgeving van veestallen worden bovendien veel andere micro-organismen aangetroffen, zoals *Escherichia coli* en *MRSA*. Voor zover bekend zijn maar een paar studies uitgevoerd waarin de relatie tussen intensieve-veehouderij en effecten op de gezondheid van omwonenden onderwerp van onderzoek was. Een omvangrijke en goede studie is uitgevoerd in Duitsland. In deze studie werd gevonden dat er rondom intensieve-veehouderij een geringere longfunctie bij omwonenden was (verminderd uitademvolume, mogelijk duidend op een obstructie in de longen) dan bij mensen die verder weg woonden.

Doelstellingen onderzoek. Op grond van de literatuur en na gesprekken met experts, die deels waren verenigd in een wetenschappelijke begeleidingscommissie en een maatschappelijke klankbordgroep bij dit onderzoek, werden drie brede doelstellingen geformuleerd:

- a. het vaststellen van blootstelling aan fijnstof en aan micro-organismen en endotoxinen in dit stof voor omwonenden van intensieve-veehouderijbedrijven;
- b. het in kaart brengen van gezondheidsproblemen bij omwonenden van intensieve-veehouderijbedrijven, zoals gediagnosticeerd door de huisarts
- c. het leggen van verbanden tussen de uitkomsten van a. en b.

Bij de bestudering van fijnstof en de bacteriën bestond speciale belangstelling voor een specifiek bij veedieren voorkomende *MRSA-soort* en voor Q-koorts. Bij de gezondheidsproblemen zou vooral gelet gaan worden op aandoeningen van de luchtwegen (vooral astma en COPD, een verzamelterm van longemfyseem en chronische bronchitis) en het spijsverteringskanaal (gastro-enteritis). Er werd onderzoek gepland bij stallen van

pluimvee, varkens, runderen en geiten, op plaatsen met een hoge dierdichtheid en plaatsen met minder dieren en bij verschillende typen bedrijven (grootte van het bedrijf, al dan niet een luchtwasser aanwezig op het bedrijf).

Om de mogelijke invloed van de nabijheid van veehouderijbedrijven op de gezondheid te meten, werd rekening gehouden met de afstand van de woning tot een bedrijf en met het aantal stallen in het postcodegebied van de woning. Voor de interpretatie van de gegevens van de huisartsen is een landelijke controlegroep samengesteld van huisartspraktijken die weliswaar op het platteland waren gevestigd, maar in gebieden waar minder veehouderij in de omgeving voorkomt en nauwelijks megastallen zijn. Er werd ten slotte een deelstudie uitgevoerd waarin mensen met astma werden vergeleken met mensen met rugpijn voor een aantal kenmerken, zoals leeftijd, andere gezondheidsklachten, de woning, de woonomgeving, roken en het werk. Deze patiënt- controlestudie werd vooral opgezet omdat uit de gegevens van de huisartsen weinig bekend was over de omwonenden zelf; gegevens die de interpretatie van de gevonden resultaten zouden kunnen beïnvloeden (zogenaamde 'verstorende variabelen'). De deelstudie gaf ook gelegenheid om mensen te bevragen over hun persoonlijke ervaring met bijvoorbeeld hun gezondheid en de beleving van belasting in de woonomgeving.

Opzet van het onderzoek

Metingen van de blootstelling. Er zijn metingen uitgevoerd op vijf vaste locaties, waarbij met zogenaamde geo-informatie per meetlocatie kon worden berekend hoeveel veehouderijbedrijven er in de omgeving voorkomen, van welk type en met welke diersoort. Op de kaft van dit rapport is het aantal stallen in het oosten van Noord-Brabant en het noorden van Limburg te zien, evenals vier van de vijf meetlocaties. Op deze locaties zijn metingen van fijnstof uitgevoerd in de maanden juni t/m oktober 2010. Daarnaast zijn er metingen uitgevoerd rondom specifieke veehouderijbedrijven (varkens, pluimvee en nertsen): 30-50 meter bovenwinds en 30-250 meter benedenwinds. Aan mensen die meededen aan het 'patiënt–controleonderzoek' voor patiënten met astma en controles (patiënten met rugklachten) werd gevraagd om gedurende twee weken een speciaal elektrostatisch doekje op een kast in de woning te leggen. Met deze doekjes werd stof opgevangen, waarmee kon worden nagegaan in welke mate endotoxinen in de woning voorkwamen.

Meting van de gezondheid. Er deden 28 huisartspraktijken mee aan het onderzoek en ter controle 22 praktijken in de rest van het land. Er was een strenge selectieprocedure: alleen praktijken die (zeer) goed de klachten en ziekten van hun patiënten registreerden konden meewerken. In het onderzoek ging het vooral om het jaar 2009 (terwijl de blootstellingsmetingen in 2010 plaatsvonden), hoewel er ook gegevens beschikbaar waren van drie eerdere jaren. Uit de medische dossiers van alle patiënten van de deelnemende huisartsen werd anoniem informatie verkregen over hun aandoeningen (hoe veel gevallen van de genoemde aandoeningen van de luchtwegen en het spijsverteringskanaal per 1.000 personen per jaar), over het aantal contacten met de huisarts, over de voorgeschreven geneesmiddelen en over meerdere ziektes die eenzelfde patiënt kan hebben.

Relatie blootstelling en gezondheid. Er werden twee typen analyses uitgevoerd om de relatie tussen intensieve-veehouderij en effecten op de gezondheid in kaart te brengen: per postcodegebied en op het niveau van het individu. Per postcodegebied werd gerekend met de dierdichtheid en met het aantal megastallen. Bij de analyses op individueel niveau werd gebruik gemaakt van gegevens over veehouderijbedrijven van de provincies Noord-Brabant en Limburg (zogenaamde BVB-gegevens) en van gegevens van het ministerie van EL&I (UBN-gegevens) over locaties van bedrijven, de diersoort en aantallen dieren. Van iedere woning en van iedere veehouderij werden de exacte coördinaten bepaald, zodat uitgerekend kon worden hoeveel bedrijven in een straal van 500 of van 1000 meter om de woning voorkwamen.

Resultaten

Blootstelling. Rondom de intensieve-veehouderij zijn met behulp van de vaste meetlocaties hogere concentraties van fijnstof waargenomen. Ook de concentraties van endotoxinen zijn rond de intensieve-veehouderij hoger dan concentraties in de stad. De verhoogde endotoxineconcentraties hangen vooral samen met de aanwezigheid van varkens en pluimvee. In de monsters fijnstof werd regelmatig de bacterie die Q-koorts veroorzaakt (*Coxiella burnetii*) aangetroffen, ook al was de epidemie van 2009 in het onderzoeksjaar 2010 al beduidend afgezwakt. Ondanks dat Q-koortsuitbraken zich niet meer voordoen, is de bacterie in deze regio toch nog meetbaar. Vermoedelijk gaat het om lage achtergrondniveaus. Ook de veespecifieke MRSA-bacterie werd vaker en in hogere concentraties teruggevonden in een straal van 1000 meter rond veehouderijbedrijven.

Bij de metingen rondom specifieke bedrijven werd duidelijk dat de veehouderij in alle gevallen bijdraagt aan hogere niveaus van endotoxinen tot een afstand van het bedrijf van ongeveer 250 meter. De concentraties waren het hoogst bij varkenshouderijen en pluimveebedrijven.

In de doekjes die aan mensen uit het patiënt-controleonderzoek werden verstrekt, werden hogere concentraties endotoxinen gevonden als er kinderen of huisdieren in het gezin woonden, als er vaak werd gestofzuigd en als er schimmelplekken in de woning aanwezig waren. Er werd geen effect gevonden van de nabijheid van intensieve-veehouderijbedrijven op de endotoxineconcentratie in de woning.

Gezondheid. Van bijna 120.000 mensen in het onderzoeksgebied en bijna 80.000 mensen in de controlepraktijken in de rest van het land werd de gezondheid onderzocht. Mensen in het onderzoeksgebied hadden gemiddeld 5,8 maal contact met hun huisarts in 2009, vergeleken met 6,3 contacten bij de patiënten van de controlepraktijken. Mensen die dicht bij een veehouderij woonden hadden nog minder vaak contact (5,5 maal). Wat betreft het voorkomen van ziektes zijn er weinig verschillen tussen onderzoeks- en controlegebied. In Noord-Brabant en Limburg zien huisartsen (statistisch significant) vaker longontsteking, 'mogelijke Q-koorts' (de diagnose Q-koorts wordt niet geregistreerd door huisartsen; 'mogelijke Q-koorts' is daarom een benadering, in de verdere tekst wordt de term 'Q-koorts' gehanteerd) en atopisch-eczeem bij kinderen en (statistisch significant) minder vaak voorhoofdscholdontsteking en bronchitis. Voor alle andere ziektes worden geen (grote) verschillen gevonden.

Als er wordt vergeleken tussen de jaren 2006 en 2009, dan valt op dat nagenoeg alle aandoeningen van de luchtwegen die mogelijk verband houden met intensieve-veehouderij (astma, COPD, bovenste luchtweginfecties, hooikoorts, longontsteking en 'mogelijke Q-koorts') in 2009 vaker voorkomen. Voor de interpretatie van het vaker voorkomen van longontsteking in 2009 ligt het voor de hand om te veronderstellen dat het om een complicatie van Q-koorts gaat. Omdat longontsteking echter al in 2006 vaker voorkomt in het onderzoeksgebied in vergelijking met de controlegebieden, lijkt het niet waarschijnlijk dat Q-koorts de enige verklaring is voor het vaker voorkomen van longontsteking. Met uitzondering van longontsteking komen in het gebied met veel veehouderijbedrijven infecties van de luchtwegen niet vaker voor. Wordt echter alleen gekeken naar mensen die

al een chronische ziekte van de luchtwegen (astma en COPD) hebben, dan komen er bij hen meer luchtweginfecties voor dan bij mensen met astma en met COPD in de rest van het land. In gebieden met veel veehouderijbedrijven is er voor mensen met astma en COPD dus mogelijk een grotere kans op complicaties. Wat betreft aantal en aard van de voorgeschreven geneesmiddelen werd er geen enkel verschil gevonden tussen onderzoeks- en controlegebied.

Relatie blootstelling en gezondheid. Er bleek geen relatie te zijn tussen het aantal veehouderijbedrijven en de dierdichtheid in een postcodegebied (waarin de woning van de betrokkene stond) en de gezondheid van omwonenden. Alleen bij pluimvee werden relaties gevonden (minder gastro-enteritis en meer COPD in een postcodegebied met pluimvee). Er werden wel enige relaties gevonden tussen gezondheid en het aantal megastallen in een postcodegebied. Zo werd meer COPD gevonden als er een megastal (willekeurig welke diersoort) in het postcodegebied stond, en meer longontsteking en atopisch eczeem als het om megastallen met geiten ging. Vervolgens werden ook postcodegebieden bekeken met minstens één megastal, die grensden aan het postcodegebied waarin de woning stond. Nu blijkt er een sterke relatie te zijn tussen veehouderij en gezondheid voor met name infecties aan de bovenste luchtwegen. De effecten waren het duidelijkst rond megastallen met geiten. Bij de analyses op individueel niveau wordt duidelijk dat in het onderzoeksgebied 95% van alle patiënten wordt blootgesteld aan veehouderij (vooral varkens en runderen) als een straal wordt aangehouden van 1.000 meter van de woning. Er blijkt een omgekeerde relatie te zijn tussen de blootstelling aan fijnstof en de ziektes van de luchtwegen. Voor astma, COPD, hooikoorts en infecties aan de bovenste luchtwegen geldt: als de blootstelling aan fijnstof (met name bij bedrijven met varkens en geiten) hoger is, dan worden deze aandoeningen relatief minder vaak gezien. Voor longontsteking en Q-koorts is er wél een positieve relatie: bij een hogere blootstelling aan fijnstof worden deze aandoeningen vaker gezien. Voor Q-koorts is die relatie zeer sterk en hangt deze vooral met de afstand tot geitenbedrijven samen. Pneumonie, een belangrijke complicatie van Q-koorts wordt ook vaker bij geitenbedrijven gezien, maar hangt ook samen met de aanwezigheid van pluimvee, ook na correctie voor het effect van de nabijheid van geiten. De bevinding uit de gegevens van de huisarts dat astmatici meer infecties aan de bovenste luchtwegen hebben, kon met deze analysevorm niet worden bevestigd.

Ook in de patiënt–controlestudie werd gevonden dat astma minder vaak voorkomt in de directe omgeving van intensieve-veehouderijbedrijven. Deze associatie bleef bestaan als werd gecorrigeerd voor kenmerken van de woonomgeving, verkeersgerelateerd fijnstof, opleidingsniveau en rookgewoonte. Deze factoren spelen derhalve geen rol bij een eventuele invloed van de nabijheid van veehouderij. Astmatici beoordeelden hun gezondheidstoestand minder goed, hadden vooral last van moeheid en (andere) problemen van de luchtwegen. Bij deze studie werd gecorrigeerd voor veel mogelijke invloeden op de resultaten (geslacht, leeftijd, roken, opleiding, woonduur, allergie, huisdier, schimmel in de woning). Geen van deze factoren had een grote invloed op de resultaten. Astmatici geven aan vaker last te hebben van de stank van uitgereden mest en waren vaker van plan te verhuizen. Daarbij gaat het vooral om mensen die dicht bij veehouderijbedrijven wonen of denken dat zij dichterbij wonen.

Beantwoording vraagstellingen

Blootstelling. De eerste vraagstelling van het onderzoek (geef aan of er meer blootstelling is aan fijnstof, micro-organismen en endotoxinen rondom bedrijven met intensieve-veehouderij) kan eenvoudig bevestigend worden beantwoord. Daarbij is er relatief een hogere blootstelling aan micro-organismen en endotoxinen. De endotoxineniveaus waren duidelijk verhoogd ten opzichte van de achtergrondniveaus bij varkenshouderijen en pluimveebedrijven. Op korte afstand van vooral pluimveebedrijven kunnen de verhoogde endotoxineniveaus mogelijk tot effecten op het ademhalingsorgaan leiden. Op meerdere meetlocaties werden signalen gevonden van de Q-koortsbacterie en van de veespecifieke vorm van *MRSA*.

Gezondheid. De tweede vraagstelling betrof een oriëntatie op de gezondheid van omwonenden van (intensieve-)veehouderijbedrijven via bestaande registraties van huisartsen. De belangrijkste conclusie is dat er weinig verschillen werden gevonden met de gezondheid van een plattelandsbevolking elders in het land die beduidend minder intensieve-veehouderij in de omgeving heeft. Rondom intensieve-veehouderij werden vooral meer longontstekingen gezien; dit gold voor alle jaren tussen 2006 en 2009 en is naar alle waarschijnlijkheid ten dele gerelateerd aan de uitbraak van Q-koorts in de jaren 2008 en 2009. Astma en COPD kwamen niet vaker voor in de nabijheid van intensieve-veehouderij.

Mensen met COPD en astmatici hadden echter wel meer complicaties van hun ziekte, met name infecties van de bovenste luchtwegen en longontsteking.

Blootstelling en gezondheid. De derde vraagstelling betrof de combinaties van de eerste twee: zijn er effecten van de blootstelling aan intensieve-veehouderij op de gezondheid van omwonenden? Astma blijkt minder vaak voor te komen bij hogere concentraties van fijnstof en (dus) in de nabijheid van veehouderijbedrijven. Astmatici en mensen met COPD hebben wel vaker dan mensen elders in het land last van infecties aan de bovenste luchtwegen, maar dit is niet gerelateerd aan de concentraties van fijnstof. Longontsteking is enigszins verhoogd in de nabijheid van intensieve-veehouderij in het algemeen en sterk verhoogd bij omwonenden van bedrijven met geiten en pluimvee. Tot slot is er een sterke associatie tussen het voorkomen van 'mogelijke Q-koorts' en veehouderijbedrijven, met name geitenbedrijven.

Conclusies

Omwonenden van intensieve-veehouderijbedrijven zijn potentieel blootgesteld aan fijnstof, aan een aantal specifieke micro-organismen en aan endotoxinen. Op kortere afstand van de bedrijven, vooral als het meerdere bedrijven zijn, kan deze blootstelling effecten geven op de gezondheid, met name op de luchtwegen. Uit de resultaten van dit onderzoek kan niet simpelweg worden geconcludeerd om welke afstand tot bedrijven het nu precies gaat en bij welke concentraties gezondheidseffecten optreden. Daarvoor is nodig dat er op meer locaties wordt gemeten (verschillende typen bedrijven) en ook bij specifieke activiteiten (uitrijden mest, dierentransport). De kans op gezondheidseffecten van de huidige signalen van de Q-koortsbacterie en van *MRSA* in de omgeving van veehouderijbedrijven wordt als gering ingeschat. Het lijkt een verrassende bevinding dat astma minder vaak voorkomt onder omwonenden van veehouderijbedrijven. Deze bescherming lijkt daarmee ook te gelden voor omwonenden. Uit de literatuur was al een beschermend effect voor astma gevonden voor kinderen die waren opgegroeid op een boerderij. Mensen met astma hebben vaker infecties van de bovenste luchtwegen (exacerbaties) en longontsteking dan astmatici in plattelandsgebieden met minder veehouderijbedrijven. Longontsteking wordt vaker gezien in de nabijheid van intensieve-veehouderij, vooral bij bedrijven met geiten en pluimvee. Omdat er vaker longontsteking werd gezien dan kan worden verklaard door de Q-koorts golf in 2009, dient de relatie tussen longontsteking en pluimveehouderij nader onderzocht te

worden. Kinderen die wonen in de nabijheid van veehouderijbedrijven hebben, net als kinderen die zijn opgegroeid op een boerderij, vaker eczeem. Er bestonden weinig aanwijzingen dat zeer grote stallen, zogenaamde megastallen, sterker met gezondheidseffecten op omwonenden zijn geassocieerd.

Door de inherente beperkingen van het onderzoek (relatief weinig meetlocaties en meetseries, geen gegevens over allergieën, geen vergelijkbare gegevens van de situatie elders in de wereld, geen 'beoordelingskader' voor microbiële blootstelling en endotoxinen en voor de acceptabele gezondheidsrisico's, geen mogelijkheden om het samengaan op een beperkt oppervlak van meerdere typen bedrijven met meerdere diersoorten te ontrafelen) is een precieze uitspraak over de directe relatie tussen nabijheid van intensieve-veehouderij, vooral met betrekking tot het type bedrijf, en effecten op de gezondheid vaak niet mogelijk. Deze inventariserende studie kan niet verder gaan dan het aangeven van potentiële blootstelling en mogelijke effecten op de gezondheid zoals hierboven is gedaan. Desondanks heeft het onderzoek een aantal belangrijke bevindingen opgeleverd door het gebruik van nieuwe technieken die nog niet eerder werden toegepast en door het gebruik van gegevens van de huisartsen die een meerwaarde hebben op zelfgerapporteerde gegevens. Hierdoor is de problematiek van meerdere kanten bestudeerd en mag worden verondersteld dat eventuele zeer sterke samenhangen tussen gezondheid en blootstelling zeker zouden zijn gevonden als die er waren.

Aanbevelingen

De onderzoekers presenteren aanbevelingen die vooral zijn gericht op nader onderzoek:

- Uitvoeren van gerichte studies naar concentraties van endotoxinen en micro-organismen in de nabijheid van bedrijven met pluimvee en varkens;
- Ontwerpen van een beoordelingskader aan de hand waarvan het voorkomen van micro-organismen en endotoxinen rond veehouderijbedrijven en relaties met gezondheidseffecten beoordeeld kan worden;
- Nader onderzoek naar het optreden van complicaties bij mensen met astma of COPD die in de nabijheid wonen van veehouderijbedrijven;
- Nader onderzoek naar het verhoogde risico op astma en allergie bij omwonenden van nertsbedrijven;

- Nader onderzoek naar het verband tussen longontsteking en de nabijheid van bedrijven met geiten en pluimvee;
- Het opzetten van een surveillancenetwerk, waarin zowel symptomen en aandoeningen van mensen als van dieren worden geregistreerd en uitgewisseld.

Ministerie van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport

> Retouradres Postbus 20350 2500 EH Den Haag

De voorzitter van de Tweede Kamer
der Staten-Generaal
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Bezoekadres:
Parnassusplein 5
2511 VX Den Haag
www.rijksoverheid.nl

Kenmerk
PG/CI-3.069.690

Bijlage(n)
2

Uw brief
-

*Correspondentie uitsluitend
richten aan het retouradres
met vermelding van de datum
en het kenmerk van deze
brief.*

Datum 21 juni 2011
Betreft Aanbieding onderzoeksrapport relatie intensieve
veehouderij en gezondheid van omwonenden

Geachte voorzitter,

Bijgaand treft u het rapport aan van het Institute for Risk Assessment Sciences (IRAS) van de Universiteit Utrecht, het Nederlands instituut voor onderzoek van de gezondheidszorg (NIVEL) en het RIVM over mogelijke effecten van intensieve veehouderij op de gezondheid van omwonenden, alsmede een beleidsreactie op het rapport. In 2009 hebben het ministerie van VWS en het toenmalige ministerie van LNV gezamenlijk opdracht gegeven tot dit onderzoek. Over het onderzoek is begin 2011 een tussenrapportage verschenen, onder meer omdat de afronding werd verlaet vanwege additionele analyses die zijn gemaakt. Hierover is de Tweede Kamer geïnformeerd (brief d.d. 9 februari 2011 (28286 nr. 469)).

De directe aanleiding destijds voor dit onderzoek was de aandacht voor het thema schaalvergroting in de veehouderij en maatschappelijke bezorgdheid over de effecten hiervan op de volksgezondheid. In de brief aan de Tweede Kamer d.d. 28 mei 2009 (28973 nr. 35) waarin dit onderzoek werd aangekondigd, trokken de toenmalige bewindslieden twee conclusies: op de eerste plaats dat megabedrijven niet alleen maar een verslechtering hoeven te betekenen voor wat betreft gezondheidsrisico's mits er op dit punt voldoende aandacht wordt besteed aan bouwkundige voorzieningen en bedrijfsvoering. Een tweede conclusie was dat er nog een behoorlijk hiaat was in de kennis over intensieve veehouderij en gezondheidsrisico's en dat nader onderzoek was vereist. Dit onderzoek is vanwege deze geconstateerde kennislacune uitgevoerd.

Dit onderzoek heeft zich gericht op de intensieve veehouderij in zijn geheel. De definitie die de onderzoekers voor intensieve veehouderij hebben gebruikt is: "niet grondgebonden agrarische bedrijven voor het houden van vee en pluimvee, zelfstandig of als nevenactiviteit". Voor de omvang van een bedrijf is geen ondergrens gehanteerd. Wel is bekeken of de aanwezigheid van zeer grote bedrijven sterker met gezondheidseffecten is geassocieerd.

De onderzoekers hebben het eindrapport op 14 juni jl. gepresenteerd aan de Klankbordgroep¹ van het onderzoek. De Klankbordgroep onder voorzitterschap van de heer L.H.J. Verheijen onderschrijft de aanbevelingen van de onderzoekers.

Kenmerk
PG/CI-3.069.690

Hieronder geef ik de in mijn ogen belangrijkste conclusies en de aanbevelingen uit het rapport en mijn reactie daarop. Deze beleidsreactie is mede namens mijn collega's, de staatssecretaris van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie en de staatssecretaris van Infrastructuur en Milieu.

Reactie op de conclusies ten aanzien van de volksgezondheid

Ik benadruk dat de nu onderzochte mogelijke risico's voor de gezondheid van omwonenden van veehouderijbedrijven niet los gezien kunnen worden van andere gezondheidsrisico's die mensen dagelijks kunnen lopen door het wonen dicht bij een snelweg, industrie of in de stad. Daarover is al veel gemeten, veel bekend en vastgesteld wat acceptabel is en wat niet.

Het onderzoek is, ondanks de bescheiden schaal en de daaraan inherente beperkingen, wereldwijd uniek en het meest omvangrijk tot nu toe naar de effecten van fijnstofemissies van de intensieve veehouderij op de gezondheid van bewoners in gebieden met intensieve veehouderij. Daarmee zijn ook de bevindingen en interpretaties nieuw en uniek. Daardoor kunnen de resultaten, ondanks de hoge kwaliteit van het onderzoek, niet met al te grote stelligheid als absolute waarheden beschouwd worden. De onderzoekers geven dit ook nadrukkelijk aan (rapport, blz. 88): "metingen laten geen uitspraken toe over de gemiddelde niveaus op verschillende locaties, overschrijdingen van bepaalde niveaus en dergelijke. Daarom is een precieze uitspraak of er een directe relatie is tussen nabijheid van veehouderij en effecten op de gezondheid van omwonenden nog niet mogelijk."

Desondanks komen wel enkele belangwekkende constateringten ten aanzien van gevonden associaties in het rapport naar voren in de zin van negatieve maar ook mogelijke positieve effecten op de gezondheid van omwonenden, die met de vereiste voorbehouden worden beschreven.

De onderzoekers constateren dat omwonenden potentieel zijn blootgesteld aan endotoxinen en micro-organismen. De niveaus zijn in de regel laag, maar er kunnen lokale situaties zijn dat het niveau voldoende hoog is om bij een deel van de omwonenden tot effecten op de luchtwegen te leiden. Bij omwonenden wordt minder astma geconstateerd, maar astmapatiënten hebben wel meer last van luchtweginfecties als ze in de buurt van veehouderijbedrijven wonen. Astma komt wel vaker voor in de buurt van nertsenfokkerijen. Ook constateren de onderzoekers dat geitenbedrijven en pluimveebedrijven geassocieerd worden met meer longontsteking.

Ik neem deze constateringten en de andere constateringten uit het rapport uiterst serieus en onderschrijf de conclusies van de onderzoekers. Evident zijn de aangetoonde emissies van fijnstof met microbiële agentia uit de veehouderij, zoals endotoxinen, *Coxiella burnetii* (veroorzaker van Q-koorts) en veegerelateerde MRSA-bacteriën. Concentraties van fijnstof en micro-organismen in de buitenlucht

¹ Samenstelling Klankbordgroep: Gemeentes Gemert-Bakel, Twenterand en Deurne; Provincies Noord-Brabant en Gelderland; Huisartsen; Brabantse Milieu Federatie; ZLTO; GGD Gelderland; Burgerinitiatief Megastallen nee; Voorzitter L.H.J. Verheijen, dijkgraaf Waterschap Aa en Maas; Secretaris GGD'en Brabant/Zeeland Bureau Gezondheid Milieu & Veiligheid; Waarnemers VWS en EL&I.

zijn rond veehouderijen verhoogd. Wat en hoe groot de effecten van verhoogde concentraties micro-organismen zijn op de gezondheid van omwonenden is nog moeilijk te duiden.

Kenmerk
PG/CI-3.069.690

Voor zover verbanden tussen gezondheidseffecten en veehouderij worden gevonden hebben deze betrekking op de afstand tussen veehouderij en bewoning en tussen aantallen bedrijven binnen een zekere straal rond bewoonde gebieden. Uit de resultaten van het onderzoek kan echter niet simpelweg worden geconcludeerd om welke afstand tot bedrijven het gaat en bij welke concentraties gezondheidseffecten optreden. Er zijn geen aanwijzingen gevonden voor een specifiek verband tussen het vóórkomen van bepaalde aandoeningen en de nu bestaande megastallen.

Ten aanzien van met geiten- en pluimveebedrijven geassocieerde longontstekingen zijn en worden bronmaatregelen genomen die de uitstoot van microbiële agentia verminderen. De analyses zijn uitgevoerd op patiëntengegevens van 2009, waarbij de gezondheidseffecten van de omvangrijke aan geitenhouderij gerelateerde Q-koortsuitbraak nog eens zijn aangetoond. Het is aannemelijk, gelet op het verloop van de Q-koortsepidemie dat de gezondheidseffecten nu en in de toekomst aanzienlijk minder zullen zijn. Maatregelen als monitoring en vaccinatie van geiten blijven van kracht, waardoor *Coxiella burnetii* minimaal zal worden uitgescheiden.

Ten aanzien van pluimveebedrijven is al eerder vastgesteld dat om te voldoen aan de (Europese) normen voor fijnstof in sommige gebieden aanvullende maatregelen nodig zijn. Deze maatregelen worden genomen in het kader van het Nationaal Samenwerkingsprogramma Luchtkwaliteit (NSL). Inzet is dat overal wordt voldaan aan de normen voor fijnstof. Voor locaties waar dit nog niet het geval is zal de staatssecretaris van Infrastructuur en Milieu in overleg treden met de betreffende gemeenten. Daarnaast worden – zoals reeds aangekondigd in het NSL - generieke maatregelen genomen om de emissie te verlagen. Daartoe wordt het Besluit ammoniakemissie huisvesting veehouderij uitgebreid met emissie-eisen voor fijnstof uit stallen. Insteek van deze wijziging is dat veehouderijen met een substantiële emissie van fijnstof verplicht worden om door toepassing van de beste beschikbare technieken te komen tot emissiereductie. Van reductie van de fijnstofemissie uit stallen mag verwacht worden dat het ook een positieve bijdrage zal leveren aan het beperken van potentiële verspreiding van microbiële agentia uit stallen. Wij zien er op toe dat de afspraken in het Nationaal Samenwerkingsprogramma Luchtkwaliteit worden uitgevoerd.

Reactie op de aanbevelingen uit het rapport

Op basis van de bevindingen en de conclusies hebben de onderzoekers enkele aanbevelingen gedaan. Deze neem ik ter harte.

Aanbevelingen voor beoordelingskader (1)

Deze aanbeveling vind ik, net als de Klankbordgroep, een heel belangrijke. Op dit moment bestaat geen kader om de gezondheidsrisico's van blootstelling aan verschillende micro-organismen afkomstig uit de veehouderij te beoordelen. Het rapport bevat de aanbeveling een beoordelingskader voor microbiële factoren rond veehouderijbedrijven te ontwikkelen. Ik ga de Gezondheidsraad vragen een dergelijk kader voor micro-organismen en endotoxinen afkomstig uit veehouderijen op te stellen. In fijnstof uit veehouderijen bevinden zich microbiële agentia. Daarom zal ik de Gezondheidsraad tevens vragen na te gaan of het

recent vastgestelde beleid voor fijnstof uit veehouderijen voldoende is om ook de risico's van micro-organismen en endotoxinen voor de gezondheid van omwonenden afdoende te beheersen en zo nee, welke aanpassingen dan gewenst zijn. Daarbij vraag ik de Gezondheidsraad te adviseren over diverse varianten van risicobeperkende maatregelen, waaronder managementmaatregelen en verdere beperking van emissies van micro-organismen en endotoxinen. Ik zal bij de vraagstelling aan de Gezondheidsraad de motie Van Veldhoven c.s. (Tweede Kamer, 28286 nr.464) om het nut en de noodzaak van een norm voor een minimale afstand tussen veebedrijven en woongebieden in Nederland te onderzoeken betrekken.

Kenmerk
PG/CI-3.069.690

Ik verwacht met het advies van de Gezondheidsraad invulling te kunnen geven aan het verzoek van VNG en IPO aan het kabinet om te komen met modelvoorschriften ter beheersing van de risico's van veehouderijen voor de gezondheid van omwonenden. Daartoe zal ik ook het lopende onderzoek naar relevante maatregelen, zoals maatregelen die de verspreiding van ziektekiemen uit stallen beperken, voortzetten. Gezien de stapeling van onderzoek en de tijd die daarmee verstrijkt zal ik de Gezondheidsraad vragen om de onderzoekstermijn scherp vast te stellen en binnen zes maanden met een advies te komen.

De staatssecretaris van Infrastructuur en Milieu onderkent dat provincies en gemeenten behoefte hebben aan meer duidelijkheid over welke ruimtelijke en milieumaatregelen wenselijk en effectief zijn ter beheersing van de risico's van veehouderijen voor de gezondheid van omwonenden. Daarbij gaat het niet zozeer om nieuwe ruimtelijke of milieu-instrumenten, maar om duidelijkheid over maatregelen ter invulling van deze instrumenten, zoals maatregelen die worden opgenomen in een omgevingsvergunning. Om deze duidelijkheid te kunnen geven, is het advies van de Gezondheidsraad noodzakelijk.

Aanbeveling over gericht onderzoek naar andere micro-organismen (2)

Deze aanbeveling vraagt om een beter inzicht in de verschillende micro-organismen die rond intensieve veehouderij voorkomen en hun relatieve risico voor de gezondheid. Hoewel de beschikbare kennis over de gezondheidsrisico's van verschillende micro-organismen, zoals ESBL-producerende bacteriën en veegerelateerde MRSA's, in de lucht nog beperkt is, wil ik het RIVM en Animal Science Group van de Wageningen UR vragen een inschatting te geven van relatieve risico's daarvan, zodat dit kan dienen als een prioriteringslijst voor onderzoek en kan bijdragen aan het ontwikkelen van een beoordelingskader als input voor de Gezondheidsraad.

Aanbeveling over omwonenden van nertsenfokkerijen ten aanzien van astma en hooikoorts (4)

Gelet op het initiatiefwetsvoorstel Verbod op de pelsdierhouderij van de leden Van Gerven en Dijsselbloem, dat nu voorligt in de Eerste Kamer, zal ik het onderzoek naar de relatie van astma en hooikoorts en nertsenfokkerijen niet in gang zetten.

Overige aanbevelingen naar volksgezondheidseffecten (3, 5 en 6)

De overige aanbevelingen zijn gericht op verder onderzoek dat ertoe dient om de nu gepresenteerde onderzoeksresultaten verder te staven. De staatssecretaris van EL&I en ik zullen deze aanbevelingen zoveel mogelijk mee nemen in de bestaande onderzoeksprogramma's van de kennisinstituten.

Kenmerk
PG/CI-3.069.690

Hoogachtend,
de Minister van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport,

mw. drs. E.I. Schippers